

УДК 633.1:330.138.11

Музыка П. М., д.е.н., професор¹, Гончаренко Л. В., здобувач^{2*},
Бардин О. Б., здобувач^{2©}

¹Львівський Національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

²Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ)

ВПЛИВ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕЛИКИХ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ В РИНКОВИХ УМОВАХ

Наше дослідження показало, що діяльність великих аграрних підприємств є доволі суперечливою. Так, є низка переваг пов'язаних з вищою врожайністю сільськогосподарських культур, продуктивністю тварин, проте, паралельно виникає чимало проблем. Інтереси таких підприємств нерідко ідуть всупереч вимогам комплексного ведення сільськогосподарського виробництва, незацікавленості у вирішенні соціально-економічних проблем. Тому, такі підприємства у своїй діяльності повинні зробити акцент на диференціації виробництва, в основному за рахунок розвитку галузі тваринництва.

Впровадження запропонованих заходів, на наш погляд, сприятимуть тому, що великі підприємства в перспективі стануть підприємствами з високоефективною організацією виробництва та прогресивними технологіями, які забезпечуватимуть збалансований розвиток аграрної сфери.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, диференціація виробництва, великі аграрні підприємства, раціональне управління, концентрація виробництва, господарська діяльність, підприємництво, інноваційна діяльність, інвестиції.

УДК 633.1:330.138.11

Музыка П. М., д.э.н., профессор¹, Гончаренко Л. В., соискатель¹,
Бардин О. Б., соискатель

¹Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицького

²Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев)

ВЛИЯНИЕ РАСХОДОВ ПРОИЗВОДСТВА НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БОЛЬШИХ АГРАРНЫХ ФОРМИРОВАНИЙ В РЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХ

Наше исследование показало, что деятельность крупных аграрных предприятий довольно противоречивой. Да, есть ряд преимуществ связанных с высокой урожайностью сельскохозяйственных культур, продуктивности животных, однако, параллельно возникает немало проблем. Интересы таких предприятий нередко идут вопреки требованиям комплексного ведения сельскохозяйственного производства, незаинтересованности в решении социально-экономических проблем. Поэтому, такие предприятия в своей деятельности должны сделать акцент на дифференциации производства, в основном за счет развития животноводства.

Внедрение предложенных мероприятий, на наш взгляд, будут способствовать тому, что крупные предприятия в перспективе станут предприятиями с высокоэффективной организацией производства и прогрессивными технологиями, которые будут обеспечивать сбалансированное развитие аграрной сферы.

* Науковий керівник – д.е.н., професор Музыка П. М.

© Музыка П. М., Гончаренко Л. В., Бардин О. Б., 2015

Ключевые слова: сельское хозяйство, дифференциация производства, крупные аграрные предприятия, рациональное управление, концентрация производства, хозяйственная деятельность, предпринимательство, инновационная деятельность, инвестиции.

UDC 633.1:330.138.11

Muzyka P., Doctor of Economics¹, Professor, **Goncharenko L.**, Researcher¹
Bardyn O., Researcher²

¹Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S. Z. Gzhytskyj

²NSC «Institute of Agrarian Economics» (Kiev)

EFFECT ON COST OF PRODUCTION PERFORMANCE LARGE AGRICULTURAL ENTERPRISES IN MARKET CONDITIONS

Our research has shown that the activities of large agricultural enterprises is quite controversial. Yes, there are a number of benefits associated with high-yield crops, animal productivity, but there are many problems in parallel. Interests of these companies are often contrary to the requirements of integrated agricultural production, lack of interest in solving social and economic problems. Therefore, such companies in their activities must focus on the differentiation of production, mainly due to the development of animal husbandry.

Carrying out the proposed activities, in our opinion, will help to ensure that large enterprises in the future will be companies with high production organization and advanced technologies that will ensure a balanced development of the agrarian sector.

Key words: agricultural production, the differentiation of production, large-scale agricultural enterprises, good governance, the concentration of production, operations, entrepreneurship, innovation, and investments.

Постановка проблеми. Рациональне управління виробничими витратами у сільськогосподарських підприємствах є одним із важливих умов функціонування підприємства в умовах ринку, переходу економіки на інтенсивний шлях. Одним із методів такого управління є концентрація виробництва. Ми погоджуємося з думкою В. О. Борисової, про те, що «концентрація виробництва – це процес зосередження працівників, засобів виробництва, наукових досліджень, інформаційних систем на великих підприємствах. Велике підприємство має техніко-економічні переваги над дрібним, що виробляється у вищій продуктивності праці та знижені витрат на одиницю виробленої продукції і це є об'єктивною умовою концентрації. Це досягається завдяки тому, що великі господарства мають кращі можливості для раціональної організації виробництва, його матеріально-технічної бази, ефективніше застосовують сучасну техніку, впроваджують досягнення аграрної науки, з меншими витратами реалізують вироблену продукцію, а також економію непрямих та деяких інших витрат, оскільки все відбувається в більших масштабах» [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні питання стосовно ефективного управління витратами у сільськогосподарських підприємствах у сучасних ринкових умовах відображені у праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених: О. Нагорнюка, М. Кропивка, Ю. Лупенка, Ю. Губені, Т. Яворської. Особливості діяльності великих аграрних формувань в Україні розглядали у своїх працях вчені: В. Андрійчук, І. Рибаків, П. Саблук, В. Юрчишин, С. Дем'яненко, Л. Молдаван, М. Могилова та інші.

Мета статті. Проаналізувати ефективність діяльність великих підприємств Львівської області з акцентуванням уваги на оптимізації виробничих витрат.

Виклад основного матеріалу. Діяльність великих аграрних формувань у Львівській області на сьогоднішній день виходить на передній план. Щоб зрозуміти краще стан функціонування великих підприємств в галузі сільського господарства Львівської області, необхідно проаналізувати деякі показники.

Аналіз проведено за результатами діяльності у 2013–2014 рр. 19 сільськогосподарських підприємств у Львівській області, які мали у землекористуванні площі понад 3000 га. Вони володіють потужною технікою, застосовують індустріальні технології виробництва та формують експортні поставки зернових та технічних культур.

Посівна площа великих підприємств у 2014 році (рис.1) складала більше 156 тис.га, або 50,7% усіх посівних площ сільськогосподарських підприємств, з них 50 % усіх площ зернових, 77 % цукрових буряків, 50 % картоплі, 52 % соняшника, 41 % сої, 66 % ріпаку.

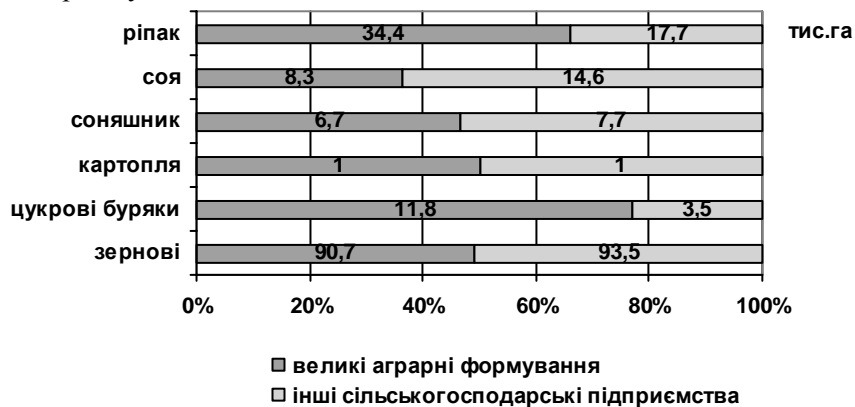

Рис. 1. Частка великих аграрних формувань у загальній посівній площі сільськогосподарських підприємств у 2014 році

Джерело: Департамент агропромислового розвитку Львівської ОДА

У структурі посівних площ (рис.2) великих аграрних формувань 59% (91,8 тис.га) займали зернові культури, 7,5% (11,8 тис.га) цукрові буряки, 0,8% (1,2 тис.га) картопля і овочі, 4,8% (7,5 тис.га) соняшник, 6% (9,3 тис.га) соя, 22% (34,4 тис.га) ріпак.

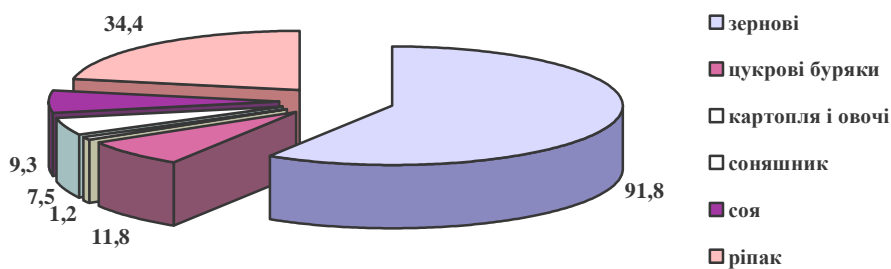

Рис.2. Структура посівних площ великих аграрних формувань, тис.га

Джерело: Департамент агропромислового розвитку Львівської ОДА

Урожайність основних сільськогосподарських культур була вищою ніж у малих та середніх підприємствах (рис. 3): зернових 63,6 ц/га (по області 53,4 ц/га), цукрових буряків 519 ц/га (по області 499 ц/га), картоплі 350 ц/га (по області 287 ц/га), сої 22,6 ц/га (по області 21,4 ц/га), овочів 463 ц/га (по області 192 ц/га). Лише врожайність соняшнику та ріпаку на 5% і 1% відповідно була нижчою ніж в цілому по сільськогосподарських підприємствах.

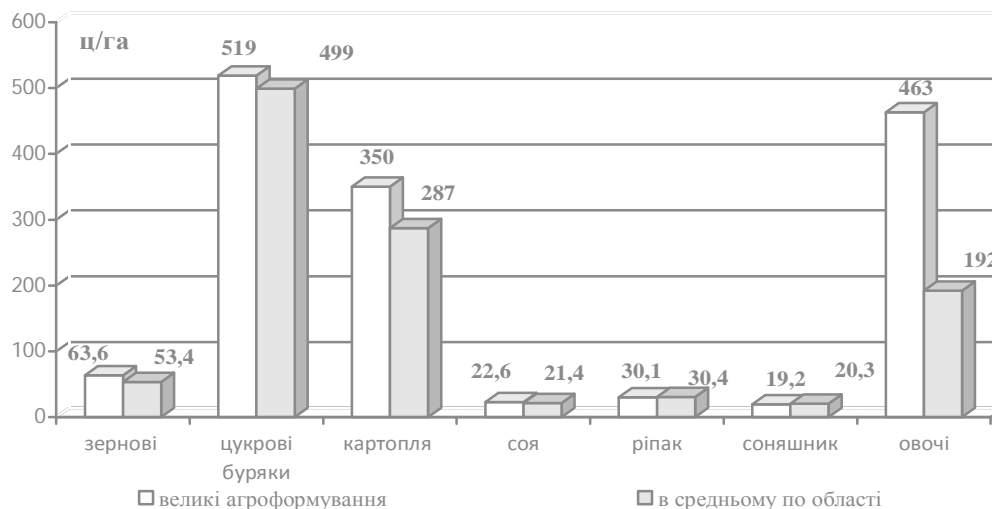

Рис.3. Урожайність основних сільськогосподарських культур, ц/га

Джерело: Департамент агропромислового розвитку Львівської ОДА

Для того, щоб краще зрозуміти вплив витрат виробництва на ефективність діяльності великих аграрних формувань проведемо аналіз витрат виробництва за елементами та порівняємо їх з витратами в середньому по сільськогосподарських підприємствах.

Групування витрат за елементами витрат залежно від господарського призначення показує з яких витрат складається собівартість виробництва сільськогосподарської продукції, дає змогу проаналізувати структуру витрат на виробництво окремих видів продуктів і виявити резерви зниження витрат на одиницю продукції.

Як видно з таблиць 1 і 2 основна частина витрат у рослинництві та тваринництві як в великих аграрних підприємствах, так і в середньому по всіх сільськогосподарських підприємствах області припадає на матеріальні витрати, оплату праці та амортизація основних засобів. За період 2013-2014 рр. у структурі витрат на виробництво продукції рослинництва (табл.1) великих аграрних підприємств відбулися суттєві зміни – збільшилась частка матеріальних витрат (з 66,3% у 2013 р. до 74,4% у 2014 р.) в основному за рахунок збільшення витрат на насіння, паливо-мастильних матеріалів та оплату робіт та послуг. Ми можемо припустити, що це відбулось за рахунок додержання великими аграрними підприємствами технології виробництва (використання елітного насіння, паливо-мастильних матеріалів вищої якості). За цей час у середньому по сільськогосподарських підприємствах зменшилась питома вага матеріальних витрат у структурі витрат виробництва (з 70,7% у 2013 р. до 63,8% у 2014 р.) за рахунок зменшення витрат на насіння, мінеральні добрива, паливо та енергію.

Таблиця 1

**Структура витрат на виробництво продукції рослинництва
у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, *(у відсотках)**

Елементи витрат	В середньому по великих аграрних підприємствах		В середньому по сільськогосподарських підприємствах	
	2013	2014	2013	2014
Витрати на оплату праці	4,0	4,0	4,2	17,0
Відрахування на соціальні заходи	1,6	1,4	1,7	8,6
Матеріальні витрати	66,3	74,4	70,7	63,8
в т. ч. насіння та посадковий матеріал	9,2	10,3	9,7	5,5
інша продукція с/г	0	0,1	-	-
матеріальні добрива	20,3	18,2	24	9,4
пальне і мастильні матеріали	8,6	11,0	-	-
електроенергія	0,4	0,6	-	-
паливо й енергія	4,3	0,6	10,9	7,1
буд. матеріали для ремонту	3,0	6,6	5,3	3,2
оплата робіт та послуг	20,5	27,0	20,8	38,6
Амортизація	5,6	6,0	5,2	2,9
Інші операційні	22,5	14,2	18,2	7,7
в т. ч. оренда за земельні паї	8,0	6,6	-	-
Всього витрат	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: Департамент агропромислового розвитку Львівської ОДА; розраховано на основі основних економічних показників роботи сільськогосподарських підприємств за 2013-2014 роки (Форма №50 – сг)

Таблиця 2

**Структура витрат на виробництво продукції рослинництва
у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, *(у відсотках)**

Елементи витрат	В середньому по великих аграрних підприємствах		В середньому по сільськогосподарських підприємствах	
	2013	2014	2013	2014
Витрати на оплату праці	2,7	3,5	4,1	3,8
Відрахування на соціальні заходи	1,5	0,6	1,6	1,1
Матеріальні витрати	87,5	92,6	88,8	90,7
в т.ч. корми	75,2	77,5	72,4	72,9
інша продукція с/г	1,8	0,0		
пальне і мастильні матеріали	1,2	1,6		
електроенергія	2,3	1,8		
паливо й енергія	2	2,3	8,3	9,2
буд. матеріали для ремонту	0,6	4,0	1,6	2,2
оплата робіт та послуг	4,4	5,4	6,5	6,4
Амортизація	8,1	3,1	4,2	2,8
Інші операційні	0,2	0,2	1,3	1,6
Всього витрат	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: Департамент агропромислового розвитку Львівської ОДА; розраховано на основі основних економічних показників роботи сільськогосподарських підприємств за 2013-2014 роки (Форма №50 – сг)

В той же час у галузі тваринництва, зростання частки матеріальних витрат у загальновиробничих витратах за 2013-2014 роки спостерігається як у великих аграрних підприємствах так і в середньому по всіх сільськогосподарських підприємствах області. Збільшення питомої ваги матеріальних витрат на

виробництво сільськогосподарської продукції значною мірою пояснюється зростанням цін на оборотні засоби промислового характеру (паливо і енергія, будівельні матеріали для ремонту) і на виробничі послуги (оплата робіт та послуг).

Слід відмітити також зменшення амортизаційних витрат у підприємствах (на 5 відсоткових пункти у великих аграрних підприємствах та 1,4 відсоткових пункти в середньому по сільськогосподарських підприємствах Львівської області).

Проаналізувавши витрати виробництва у великих сільськогосподарських підприємствах ми дійшли висновку, що зростання частки матеріальних витрат може послужити в майбутньому резервом для збільшення дохідності.

Розвитком тваринництва із числа великих підприємств займаються лише шість, з них молочним скотарством – два, свинарством і птахівництвом – по одному підприємству, а також одне є багатогалузевим, яке поєднує в собі всі основні галузі тваринництва. Продуктивність корів (надій на корову становить 4308 кг) є значно вищою від сільськогосподарських підприємств в цілому (3469 кг), а середньодобовий приріст свиней склав 610 г (при середньому показнику в області 544 г). Середньодобовий приріст великої рогатої худоби (ВРХ) майже на середньообласному рівні і склав 532 г (в середньому по сільськогосподарських підприємствах 535 г).

За підсумками господарської діяльності від реалізації сільськогосподарської продукції п'ять підприємств (26%) отримали збиток, а чотирнадцять (74%) – були прибутковими. В той же час сукупна сума прибутку склала 284,5 млн. грн., рівень рентабельності склав 12,3% (по обстежуваних 165 сільськогосподарських підприємствах області сукупна сума прибутку склала 1517,0 млн.грн., рівень рентабельності 35,9%).

Чотирнадцять великих підприємств Львівської області від реалізації сільськогосподарської продукції одержали прибутки в сумі 368,5 млн.грн. В цих підприємствах ефективність господарської діяльності дозволяє вести розширене відтворення.

На формування фінансового результату мають вплив дві складові: витрати на виробництво сільськогосподарської продукції та її реалізаційна ціна.

Як видно з табл.3, собівартість 1 ц зернових склала 119,9 грн., а реалізаційна ціна 200,37 грн/ц (в цілому по сільськогосподарських підприємствах області 134,13 грн/ц та 194,57 грн/ц відповідно). Як результат, від реалізації зернових культур великі підприємства одержали 134,3 млн.грн. прибутку і рівень рентабельності склав 15,4% (по області 15,9%). Також прибутковим в 2014 році є виробництво цукрових буряків (рівень рентабельності 5,6%, по області 7,8%), картоплі (рівень рентабельності 29,3%, по області 29,0%), соняшнику (рівень рентабельності 20%, по області 20,4%), ріпаку (рівень рентабельності 18,1%, по області 19,7%), овочів (рівень рентабельності 28,8%, по області 11,6%).

Лише виробництво сої було збитковим (рівень збитковості 4,9 %, по області 2,4%). Із десяти господарств, які займаються вирощуванням сої, в половини – її виробництво збиткове.

Слід відмітити, що ефективність господарювання великих підприємств у галузі тваринництва є нижчою від сільськогосподарських підприємств в цілому. Так, в цілому по великих підприємствах від галузі тваринництва одержано 17,5 млн. грн. збитку і рівень збитковості склав 4,7% (по області 1,9%).

Таблиця 3

**Ефективність виробництва продукції рослинництва в великих
сільськогосподарських підприємствах**

Показник	Вид продукції	Великі підприємства	По області
Собівартість 1 продукції, грн.	зернові та зернобобові	119,9	134,13
	цукрові буряки	36,72	36,38
	картопля	158,51	154,40
	соняшник	220,8	313,37
	соя	375,08	353,67
	ріпак	306,76	297,87
	овочі	90,68	381,15
Реалізаційна ціна 1 цнт. грн.	зернові та зернобобові	200,37	194,57
	цукрові буряки	54,06	52,96
	картопля	249,91	244,56
	соняшник	115,5	394,81
	соя	443,04	436,11
	ріпак	477,59	461,50
	овочі	180,68	568,39
Сума прибутку (збитку) тис. грн.	зернові та зернобобові	134310,5	182050,3
	цукрові буряки	11292,7	18371,5
	картопля	17716,3	18438,2
	соняшник	10412,1	19571,6
	соя	-3680,8	-2591,4
	ріпак	80258,8	107467,3
	овочі	1766,0	6345,7
	Рослинництво - всього	278879,9	1500875,6
Рівень рентабельності, %	зернові та зернобобові	15,4	15,9
	цукрові буряки	5,8	7,8
	картопля	29,3	29,0
	соняшник	19,2	20,4
	соя	-4,9	-2,4
	ріпак	18,1	19,7
	овочі	28,8	11,6
	Рослинництво - всього	16,2	44,1

Джерело: Департамент агропромислового розвитку Львівської ОДА

Виробництво м'яса ВРХ і надалі залишається збитковим, проте збитковість за останній рік зменшилася. У 2014 році цей рівень становить 23,5% проти 35,4% у 2013 році (по області відповідно 30,7% проти 39,0%). Із прибуткового стало збитковим вирощування м'яса свиней та птиці (рівень збитковості склав 5,2% та 14,3 % відповідно). І надалі вигідно займатися молочним скотарством, адже рівень рентабельності досягнуто 40,8% (по області 11%). Три з великих підприємства, які займалися виробництвом молока, були прибутковими. Небажання займатися тваринництвом можна розцінювати як намір нетривалого періоду господарювання на орендованих площах. За винятком окремих підприємств немає також належної підтримки селян щодо утримання інфраструктури села.

Висновки та пропозиції.1. Великі підприємства, застосовуючи нові технології, в переважній своїй більшості досягли виробничих показників, які є вищими від сільськогосподарських підприємств в цілому. Найявні позитивні тенденції (вища врожайність сільськогосподарських культур, продуктивність

тварин) у використанні виробничого потенціалу сільського господарства мали б сприяти підвищенню ефективності господарювання. Великим підприємствам слід провести детальний аналіз ефективності витрат на виробництво та реалізацію продукції, ринків збуту продукції.

2. У своїй діяльності великі підприємства зосереджують увагу на галузі рослинництва, при цьому орієнтація у використанні земель здійснюється переважно на інтенсивні методи вирощування високорентабельних сільськогосподарських культур. Крім цього, у своїй виробничій діяльності великі підприємства зорієнтовані на формування експортних партій продукції, а не організацію переробки сільськогосподарської продукції на місцях.

3. Великі аграрні формування не є власниками землі, тому не ризикують і не бажають вкладати кошти у затратну і трудомістку галузь тваринництва, яка передбачає будівництво тваринницьких ферм та запровадження органічного землеробства. Великим підприємствам потрібно розглянути можливість ведення галузі тваринництва, незважаючи на її капіталомісткість, при цьому роблячи акцент на можливості одержати економічну вигоду в довгостроковій перспективі.

Література

1. Борисова В. О. Підвищення ефективності функціонування підприємств агропромислового комплексу у ринкових умовах / В. О. Борисова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2013. – №2. Т.3. – С. 291-295.

2. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України : проблеми та перспективи: монографія / [Ю. О. Лупенко [та ін.]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. – 514 с.

3. Губені Ю. Е. Організація аграрного бізнесу : передумови становлення, сучасний стан та перспективи розвитку: [монографія] / Ю. Е. Губені, М. В. Оліховська, В. Я. Оліховський. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 187 с.

4. Яворська Т. І. Вплив спеціалізації на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах / Т. І. Яворська // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету Серія: економічні науки. – 2013. – №3 (23). – С. 214–221.

5. Саблук П. Т. Економічний інтерес у розвитку аграрного виробництва : [монографія] / П. Т. Саблук. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2014. – 354 с.

6. Дем'яненко С. І. Менеджмент витрат в АПК: навчальний посібник / С. І. Дем'яненко. – К.: КНЕУ, 2008. – 461 с.

7. Могилова М. М. Інституціональні аспекти трансформації амортизаційної політики в сільському господарстві / М. М. Могилова // Економіка АПК. – 2015. – № 2. – С.66–72.

Стаття надійшла до редакції 7.09.2015

УДК 338.432

Музика П. М., д. е. н., професор, **Тучак-Петраш Н. В.**, здобувач[©]
*Львівський Національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

СТРАТЕГІЯ СОС - ПЕРЕРОБНОГО ПІДПРИЄМСТВА ТОВ «РЕНТКОМ» В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Соя – це унікальна культура, що визначається великим вмістом повноцінного білка, який за амінокислотним складом наближається до білків тваринного